

ТМ	Г. XXXIV	Бр. 4	Стр. 1471-1481	Ниш	октобар - децембар	2010.
----	----------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

Приказ дела
Примљено: 2. 9. 2010.

Виолета Цветковска-Оцокољић

МЕДИЈИЗАЦИЈА РЕЛИГИЈЕ И/ИЛИ РЕЛИГИЗАЦИЈА МЕДИЈА*

У настојању да се донекле одгонетну питања у којима се преплиће улога културе, религије и савремених медија, одржан је научни скуп под називом *Религија, медији и култура: Медијизација религије и/или религизација медија* (2010) у организацији Центра за емпиријска истраживања (ЦЕИР) и Дома Омладине Београда. Нека од суштинских питања која су покренута била су следећа: Да ли и како савремена култура и медији трансформишу религиозност/спиритуалност и да ли медији доносе нов функционални оквир идеје традиционалности у религијско-теолошком смислу? Какав је однос религије и савремене уметничке продукције/експресије и њихове етиологије у времену постмодерног дискурса вредности? Да ли медији могу уопште представити религију и културу и какав је њихов међуоднос? Да ли су религија и култура само систематизоване рефлексije људског духа или су оне у некој вези са осећањем Светог?

Као производ овог дводневног скупа који је одржан у периоду 7. и 8. маја 2010. године објављен је зборник радова под називом *Религијска имажинација и савремени медији: медијизација религије и/или религизација медија*, у издању ЦЕИР-а.

Представљени радови могу се поделити у две главне тематске целине. Прва тематска целина обухвата радове који се баве проблематиком медијизације религије и религијом у ширем смислу док се друга тематска целина више усмерава на медије као што су филм и Интернет, покушавајући да понуди одговоре на сложеније видове аудио-визуелног саопштавања и пријема поруке.

МЕДИЈИЗАЦИЈА РЕЛИГИЈЕ

„Одувек је било најтеже преносити другима оно што је невидљиво у нама, што се не може ничим мерити, а то су наша основна осећања: љубав, мржња, завист, вера, нада, сажаљење, милосрђе“ (Jerotić 2010, 37). Овим ре-

vcvetkovska-ocokoljic@megatrend.edu.rs

* Кубурић, Зорица, Сремац, Срђан и Сергеј Беук (прир.) 2010. *Религијска имажинација и савремени медији: медијизација религије и/или религизација медија*. Нови Сад: ЦЕИР

чима, Јеротић је у раду под називом *Како се другима преноси религија* (2010 37-41), започео питање овог комплексног односа, постављањем религије на место једне од основних и најранијих човекових потреба, а потом и постављањем кључног питања: „Ко и како треба да преноси религију другоме?“ (Jerotić 2010, 37). Позивајући се на дело Берђајева и његов изузетно речит наслов *О савршенству хришћанства и несавршености хришћана*, Јеротић (2010, 38) је истакао суштински проблем човека, његовог односа према себи и према свету који га окружује. Он се пита поводом тога шта је позитивно а шта негативно у процесу медијизације односно религизације телевизијских порука али истовремено истиче појединца и његов однос према порукама које добија. Тако он каже да је на свакоме од нас да у доживотном процесу индивидуације и/или обожења, усавршава своје критичко мишљење, које када је такво, не може бити лишено различитости, односно субјективности (Jerotić 2010, 39).

Повећана моћ новинарске професије у друштвеном животу као и све већи степен друштвене дезоријентисаности услед хиперпродукције информација, подстакла је истраживање недовољно испитаног поља које се односи на *Степен поверења у медије* (Kuburđić и Kuburđić 2010, 41-63). Када се говори о медијима данас, углавном се чују критике на рачун спровођења индоктринације и других видова манипулације али се ретко чује мишљење обичног човека о томе колико верује медијима, ко су, широко схваћени, ауторитети који му се обраћају и колико добровољно дозвољава да медији конструишу његову друштвену стварност. Да би истражиле ово вишеслојно питање, ауторке су приказале емпиријско истраживање, на простору Западног Балкана и Бугарске, које је део истраживања започетог 2006. године (Galup Eurore), и које је настављено компаративним истраживањем не само држава већ и временских секвенци на годишњем нивоу. Њихова вредност управо је у томе да се сагледа реалистичка слика у општој популацији. Према резултатима истраживања, ако се посматра унутар једне државе колико се медијима верује, то јест колики је проценат испитаника исказао став великог и делимичног поверења, у Албанији су медији у односу на петнаест понуђених категорија на трећем месту иако им верује нешто мање од половине испитаника. У Бугарској, Босни и Херцеговини и на Косову медији су на седмом месту, док су у Србији и Македонији на осмом месту. У Црној Гори су тек на десетом месту поверења иако је проценат од 46 исти као у Албанији. Међутим, у Хрватској су медији на тринаестом месту са 63% оних који им верују, а после њих су странци и имигранти, што је, гледано кроз различите статистичке поступке, најнижи однос поверења у медије у испитиваном контексту. Такође, утврђено је да најмање верују медијима нерелигиозни, потом католици, па православни, док им више верују муслимани и протестанти на Балкану. Укрштањем варијабли религиозности и поверења у медије, ауторке су дошле до сазнања која више говоре о особинама личности људи који исказују свој став према медијима него о медијима самим и њиховом квалитету. Њихова главна замерка медијима јесте претерана оријентација на негативне вести, те стога посебну пажњу поклањају масовним медијима као субјектима манипулације, индоктринације и емоционалне мобилизације. Ауторке, потврђују висок степен поверења у медије, које је у значајној мери са религијом и предлажу да се агресивност замени асертивношћу како би се то поверење повећало и учврстило зарад опште добробити.

У раду под називом *Религија и медији као мерила времена* Гавриловић (Gavrilović 2010, 63-73) је истраживала улогу медија као фактора изградње и утицаја на моралне вредности у савременом друштву, подједнако као и улогу саме религије. Она анализира тезу која се појавила у постфункционалистичкој теорији о медијима као функционалном еквиваленту религије у успостављању вредности у савременом друштву. Постојана улога религије данас, која упркос очекивањима не јењава, постаје поново на јавној сцени део хабитуса савременог друштва. Концепт људских права, који се исказује кроз низ парадокса сагледивих у истовременој не/могућности остваривања људске слободе, прокламован са идејом да буде универзалан, често се преображава у бројне етноцентристичке и фундаменталистичке тежње. Питање не/постојања Бога не умањује догађаје на светској сцени који не ретко указују на важност религијских вредности у домену секуларног друштвеног живота. Тако религија у промењеним условима верског плурализма, када су присутне бројне религијске опције, са обновљеном идејом о питању моралног смисла људске egzистенције, утиче на искорењивање социјалног зла. Утицај политике исказује се у креирању нове псеудо религијске стварности у којој медији играју одлучујућу улогу у *вулгаризацији вредности које се глобализују* (Gavrilović 2010, 69).

Методe којима се користе мас-медији у формирању ставова јавног мњења према верској толеранцији, тема су истраживања Кубурића (Kuburić 2010, 73-87). Полазећи од тврдње да мас-медији значајно утичу на изграђивање става јавности према верској толеранцији, аутор основну тврдњу допуњује хипотезама о томе да не постоји дистинкција између верског и националног, и да је прихватање религије углавном формално, без дубљег верског искуства. Аутор преноси, кроз појам индоктринације, однос учитеља-ученик у јавну сферу где, мас-медији постају учитељи а њихови корисници – ученици, тако да се посредством дезинформација или непотпуних информација постиже жељени ефекат, то јест ствара већинско, опште (и једино) прихватљиво, мишљење. Аутор објашњава начин на који повезивање верског и националног доприноси верској не/толеранцији када се ове две одреднице поистовете, и даје пример Србије где „добар Србин може бити само добар православац“ (Kuburić 2010, 81). Кубурић, се затим осврће на верски формализам и позива се на упитне речи теолога Биговића: „како `информације` о Христу заменити љубављу и поверењем у Христа“? (Kuburić 2010, 83). Тако аутор, испитујући мас-медије, јавно мњење и појединца као не/верника закључује да истински и религиозни људи јесу широки, отворени, толерантни и човекољубиви а да мас-медији битно доприносе верској нетолеранцији.

У раду под називом *Инструментализација религије: кодирана комуникација* (Cvetkovska Ocokoljić и Cvetkovski 2010, 87-105) истраживана је кодирана „религијска“ комуникација остварена путем медија као и њена улога у обликовању националног идентитета у Србији. Улога медија у преношењу *dog-whistle* порука је од пресудне важности с обзиром на то да је модерна политичка пракса утемељена у медијима. *Dog-whistle* (псећи звиждук) је појава недовољно позната у широј српској јавности а представља комуникацијску технику која делује тако што одређену поруку „препознаје“ само циљна група. Ауторке истражују инструментализацију религије путем комуникације на примеру дневних новина *Kurir* у периоду од 2003. до 2009. године, методом анализе садржаја. Нагласак истраживања је на начину на

који одређену поруку схвата одређена циљна група пре него на „изворној“ поруци одређеног политичара: поставља се разлика између онога *шта публика чује* и онога *шта пошиљалац тврди да је рекао*. У раду је такође истражено метонимијско и метафоричко значење појмова као што су: крст, икона и јеванђеље. Такође, у раду је анализирана зло/употреба композицијских елемената иконе у идеолошке и економске сврхе. Ауторке закључују да је обнова православља као битне одреднице у обликовању националног идентитета у Србији (од 80их година) битно обележена злоупотребом иконичких елемената, слањем *dog-whistle* порука и стварањем псеудо свештеног простора од стране медија.

Конструисање нове стварности од стране медија Симеуновић (Simeunović 2010, 105-115) је у раду под називом *Медијизација Српске православне цркве: одговорност новинског насловљавања*, истраживала методом анализе садржаја наслова у *он лајн* издањима дневних новина у току 2009. године. Она истиче и доказује, како је слика Цркве у Србији, њене делатности и њених представника обележена таблоидизацијом и естрадизацијом. Полазећи од одређења медијизације као вишеслојног феномена чија се суштина може препознати у све већој улози масовних медија у посредовању друштвене стварности, односно у њеном разарању, промени и реконструисању, она указује на медијско наметање и обликовање нових образаца друштвеног живота. Тако медији полако преузимају водећу улогу у социјализацији, коју је вековима имала религија а и сама религија постаје жртва медијске конструкције стварности. Поставља се питање на који начин избор речи у саопштавању једне вести утиче на формирање ставова реципијената у способности да прихвате медијски посредоване представе стварности као идеолошки неутралне, тј. као објективну стварност. Методом анализе садржаја ауторка закључује да листови као што су *Политика*, *Данас*, *Вечерње новости*, *Blic*, *Press*, *Kurir* и *Alo*, укупно садрже велики проценат (34,64%) сензационалистичких и увредљивих наслова, као и да класични обрасци публицистичког стила, карактеристични за озбиљне новине, који подразумевају актуелну тематику, упућеност масовној публици, информативну функцију и прецизна значења све више уступају место идеолошкој и бирократској естрадизацији која деградира Цркву и улогу верника.

Медијску конструкцију сахране патријарха Павла и избора патријарха Иринеја у телевизијским јавним сервисима, у републикама насталим на територији некадашње Југославије, као и неколико комерцијалних емитера из Србије, истраживала је Валић Недељковић (Valić Nedeljković 2010, 115-137), у раду под називом *Екранизација патријарха*. Компаративном критичком анализом медијског дискурса ауторка је обухватила период од 19.11.2009 – 22.01.2010. године са нагласком на вечерње централне информативне емисије телевизијских јавних сервиса. Утврђујући културни, историјски и идеолошки контекст догађаја, ауторка упоређује начин на који се у јавним сервисима региона Западног Балкана медијатизује религија и/или религизују електронски медији на примеру два крупна догађаја: сахрана патријарха Павла и избор новог патријарха Иринеја. Ауторка наводи да „све што је пратило сам чин сахране патријарха Павла сведочи о дубокој клерикализацији друштва и претварању световне у теократску државу“ (Valić Nedeljković 2010, 117). Са тврђњом да је сценарио читавог обреда сахрањивања патријарха Павла моделиран према већ устаљеном обрасцу за државничке ис-

праћаје највиших званичника, ауторка закључује да је на тај начин РТС1 као национални јавни сервис практично изједначио државу и цркву у медијском третману верског службеника. Са друге стране, Косово, однос са другим помесним црквама, пре свега Македонском и Црногорском, као и посета папе Србији, а с тим у вези и приближавање православља и католичанства, су теме којима је у извештајима о будућем раду новог патријарха дата пажња у медијима.

Проблемом медијизације бавио се и Пралица (Pralica 2010, 137-155) који је спровео *Анализу медијског дискурса српске штампе о смрти и избору патријарха*, са нагласком на београдске и новосадске дневне листове. Квантитативно-квалитативном анализом медијског дискурса и интерпретацијом садржаја новинских текстова, он је испитивао на који начин (сличности и разлике) су *Политика*, *Blic*, *Вечерње новости*, *Данас*, *Kurir*, *Pravda*, *Pres*, *Alo*, *Dnevnik i Nacionalni građanski list*, приказали смрт, односно избор новог патријарха. Он истиче да је друштвено-политички контекст у оквиру ког се одиграо чин смрти, затим чин сахране као и избора и устоличења новог патријарха, битно допринео опширном извештавању медија о тим догађајима. Наведеном методом, Пралица (2010) је утврдио постојање сличности у начину писања о наведеним темама, али и одређени степен разлике, који се огледа у приступу догађајима, што је најочигледније у одабору наслова, фотографије, величине и позиције текстова у новинама. Фокусирајући се на неколико елемената презентације текстова о смрти, односно избору патријарха у дневним новинама као што су: структура садржаја у погледу тема и субјеката о којима се извештава, вредносне усмерености ставова субјеката према објектима као и утврђивање степена медијске оригиналности новинара, између осталог, Пралица (2010, 147-148) утврђује висок степен метафоричких наслова (73%) у односу на реалне (27%) код теме *Смрт патријарха* као и то да су медији много простора уступили политичарима, као субјектима у поводу извештавања о смрти патријарха (чак 61% у односу на 22% црквених лица) док су у поводу писања о избору патријарха скоро дупло бројнији били црквени субјекти (40%) (Pralica 2010, 151).

Друштво медијског спектакла који се сензационалистички предочава реципијенту, не дозвољавајући му да промишља виђено, већ му унапред нуди и недоумице и решења, истраживао је Шћепановић (Šćepanović 2010, 155-171), у раду под називом *Псеудо-религија у друштву медијског спектакла*, на примеру елемената у медијској репрезентацији 11. септембра. Аутор истиче да медијска презентација управо овог, у најмању руку, шокантног догађаја који је „разбудио“ читав свет потврђује хипотезу о обездушјењу света, о сурогату религиозности која се промовише у сфери масовних медија, забаве, популарне културе и бизарности која у таквим околностима заузима место истине. Симулирање стварности путем масовних медија преображава се у симулирање духовности, путем наратива у чијој основи је анестезирање јавности са једне стране и/или њихова мобилизација у правцу владајућих система са друге стране. Анализом медијских наратива који су пратили терористички акт 11. септембра 2001. године, Шћепановић (2010, 162) нарочиту пажњу придаје тзв. сликама зла, то јест, асоцијативним облицима уоченим на фотографијама и видео записима, који се могу уврстити у домен мистериозних појава. Тако медији постају поље у којем потиснуто трансцендентно, у секуларном свету, понекад избија, и у односу са нарати-

вима из медијске културе, гради простор за квази-религиозне и деструктивне заносе, стварајући културну параноју, која има за циљ да олакша и да смисао војном деловању.

Драгоцен аспект односа религије и медија, за чијим сагледавањем и испитивањем је трагала Грујић (Grujić 2010, 171-181) у раду под називом *Верска толеранција и медији*, јавља се са буђењем свести о постојању верског плурализма и различитости верских заједница као нечег што обogaћује живот читаве заједнице. Ауторка наглашава важност медија у успостављању мултикултуралног и мултиверског окружења и њихов утицај на конструисање схватања верске слободе и суживота, док подједнако проблематизује изазове које пред медије поставља савремено искуство верског плурализма с обзиром на идеју мултикултуралне правде. Позивајући се на идеју индивидуалне слободе богослужења, пропагирања вере а чак и њену промену или одбацивање, она следи окосницу дубље идеје либерализма, широко схваћене, где се ограничавање тих индивидуалних слобода схвата као кршење основног људског права. Тако суживот који захтева учешће у мултикултуралној заједници подразумева изградњу и афирмацију верских уверења и слободу упражњавања верске праксе, са додатном димензијом мањинских права која се могу афирмисати једино кроз јавну дебату, која се највећим делом одвија путем масовних медија. Савремена промоција верске толеранције, дакле, почива управо на једном активном односу и присуству верских заједница у јавном друштвеном животу а улога медија постаје пресуђујући фактор у буђењу свести о постојању и прихватању различитости где етика медија садржи низ индивидуалних али и институционално-организационих захтева.

Значајније теорије из социологије културе и религије, важне за промишљање контекстуалности у којој се дешавају процеси подложни појединачном људском утицају (не/свесно) Трудић (Trudić 2010, 181-197) испитује у раду под називом *Културе, религије и медији: допринос различитих теорија у социологији културе и социологији религије*. Аутор се најпре осврће на антрополошке и психолошке доприносе у приступу извештавања „са терена“ а затим приказује поједине теоријске концепте из социологије културе и религије (Klosovska, Koković, Hamilton, Đorđević) који су допринели спецификацијама проблема на релацији *културе-религије-медији*. Аутор истиче да је мењање испољавања религиозности након слома социјализма 1989. године на европском плану довело до тражења испуњења потреба религиозности које су биле више или мање супресирани. Осврћући се на, до недавно, изражену верску нетрпељивост у Србији, аутор се пита да ли је „тржиште“ верских заједница проширено новим мисионарењем или је мисионарење као активистички део сваке те заједнице био интензивнији? (Trudić 2010, 182). Међутим, аутор се даље усмерава на аспект изучавања аксиолошких критеријума симболичке културе у религијама. Позивајући се на Хамилтонову разраду методолошког агностицизма, он наводи да су религијске тврдње често израз истине која је сасвим другачија од чињеничке и емпиријске (Trudić 2010, 191). Аутор закључује да опис религијског уверења и доживљаја треба дати на начин који не вређа осећања верника или особе која то доживљава, али то не треба да нас спречава да настојимо да га објаснимо посредством идеја, категорија и односа са којима та особа не мора обавезно да се слаже.

РЕЛИГИЈА, ФИЛМ, УМЕТНОСТ И ИНТЕРНЕТ

Полазећи од основних теоријских премиса кинематографске теологије Сремац и Беук (Sremac и Beuk 2010, 197-209) у раду под називом *Шта има заједничко Холивуд са Јерусалимом? Филм, теологија и религијско искуство*, постављају питања у вези са местом филма на пољу религијско-теолошког промишљања као и границама филмске наратије у смислу религијског искуства, а посебно феномена конверзије. Аутори заузимају став да су култура и теологија нераскидиво повезани и да је филм област у којој се могу показати снага и значај, како контекстуализацијско-наративног, тако и практичко-емпиријског дискурса постлибералних теолошких истраживања, што потврђују релевантним хипотезама и теоријама. Надовезујући се на питање о томе шта филмови заправо производе у људима, аутори постављају питање могућности тумачења филма као теолошког „текста“ на основу којег је могуће развијати теолошки дискурс. Кључно питање је да ли филм може да изазове религијско искуство? Артикулисање начина на који визуелне слике саопштавају одређено значење (списао) омогућавајући путем филмског приповедачког медија комуникацију између Бога и гледалишта, и тако „преносе Божије истине“ или производе искуство „налик богослужењу“ (Sremac и Beuk 2010, 198) уједно нас припрема да прихватимо још специфичнији, а тиме и још захтевнији изазов да постанемо релевантни за наш одређени културолошки контекст у коме практикујемо теологију. Тако високоп постаје „модерна техно проповедаоница“ (Sremac и Beuk 2010, 199) у којој се постављање светитеља на платна не открива већ управо универзализује задржавајући психолошки простор дистанце архетипског у свести гледалаца/са(учесника).

Филм и свето – могућности и начини представе, је тема коју Радосављевић (Radosavljević 2010, 209-223) истражује, на основу доступних студија теоретичара филма и филмских уметника, постављајући питање да ли је филм као медиј кадар да приказује духовне реалности и да говори о светом. Осврћући се на историјско утврђивање слике као могућности за приказивање светог, ауторка долази до сфере филма и његовог односа према невидљивим стварностима, трансцендентном и светом. Истражујући тешко успостављено и утврђено теоријско оправдање иконе, тј. борбу за слику и против ње, ауторка се враћа на стари проблем оправданости сакралне уметности – да ли је допуштено (могуће) или не, прибегавати уметности да би се представио натприродни свет? У потврду одбране покретне слике, ауторка наводи да је циљ филма у томе да прође читав космос и са њим повеже човека и оствари један „огромни свебожански живот“ (Radosavljević 2010, 214) који ће у свестима које су постале неосетљиве за натприродно подстаћи обнову религиозног осећања. Трансцендентални узлазак, кретање ка горе, ка Богу или трансцендентални силазак, кретање ка доле, ка демонском, у смислу супротстављености разума и нагона, свесног и несвесног, остају кољбливи у филмском реципијенту који ствара сопствена значења. Радосављевић закључује да је неоспорно да су многи филмови развили стил из хришћанске литургије те воде гледаоца кроз литургијско ходочашће у искуство које се једино може окарактерисати као узвишено.

У раду под називом *Виђење апокалипсе у савременом филму*, Арас (Aras 2010, 223-231) поставља нагласак на елементима који изазивају одре-

ђени доживљај а директно су у вези са једним од највећих страхова човечанства. Његова главна замерка филмовима поводом приказивања апокалипсе је управо пренаглашавање небитних ствари на рачун суштинских. Тако он даје пример филма *Дигитални анђео* у коме су важније невоље које ће снаћи човечанство од суштине коју представља спасење. Уобичајена екранизација апокалипсе позива се на *Откривење Јованово* где се поједини елементи издвајају ван контекста и представљају као базични. Међутим, прикази апокалипсе виђени из угла ствараоца филмова не поклапају се са хришћанским виђењем *Другог доласка Христовог*. На тај начин они доводе до удаљавања од суштине поруке *Другог доласка* и изазивају страх и панику међу гледаоцима, битно доприносећи да се и сам појам апокалипсе, који је у изворном смислу означавао објаву Бога о нечему скривеном и само њему званом, потпуно изврне. Рад сагледава екранизацију апокалипсе кроз три категорије: библијску, документарну и савремену. Аутор закључује да је најверодостојнији приказ библијски јер управо он на најаутентичнији начин приказује догађаје из *Јовановог Откривења* и то као целину, не изузимајући његове делове. Аутор закључује да могућност превазилажења страха постоји једино променом односа према творевини и поверењем према Ономе који нас је створио.

Петерлин (Peterlin 2010, 231-239) се позива на широк временски распон медијизације која се, према њему, дешава већ у 1. веку, да би се затим развијала кроз популаризацију јеванђеља, те је стога пре назива „евангелизацијом“ (Peterlin 2010, 232). У раду под називом *Од усмене предаје до Маркова еванђеља и од Маркова еванђеља до Пасије Мела Гибсона: Неке повезнице између Redaktionsgeschichte и regie*, радосне вести о рођењу Христа, затим Христов живот и усмене проповеди, потом посланице и јеванђеља, по аутору су, између осталог важне јер описују постепено развијање и стапање усменог и писаног предања, у првим вековима хришћанства. Поводом јеванђеља Петерлин указује на проблем преношења изворног предања као и превођења на друге језике што доводи до недоумица услед преклапања семантичких поља. Аутор затим преноси тежиште на савремено доба и упоређује начин стварања филма Мела Гибсона *Пасија Исуса Христа*, са стварањем јеванђеља кроз редакторски (прикупљачки и критички) посао, док је идеја водила управо у језицима путем којих се преноси порука: грчки, латински и арамејски. Аутор, затим поставља питање изворности појединих филмских сцена преузетих из „апокрифа“ 18. века и сцена насиља које кроз филмски медиј ремете суштинску поруку јеванђеља, али задржавају идеју сличности у начину формирања поруке и прилагођавању приповедања о Христу читаоцима/гледаоцима данас, као и пре две хиљаде година.

Кнежевић и Радић (Кнежевић и Radić 2010, 239-255), у раду под називом *Утицај Интернета на афирмацију религиозне свести: на примеру форумске интеракције и мисије*, постављају питање да ли религиозне институције могу да се прилагоде сложеном медијском и технолошком контексту какав је Интернет и да ли је уопште могуће партиципирати у религијском обреду путем интернета и унутар њега креирати један паралелни виртуелни универзум идеја? Аутори су се бавили афирмацијом религиозне свести из перспективе хришћанских верских садржаја на интернету, са нагласком на највећи домаћи интернет сајт православне религиозне позадине и садржине под називом „Верујем“. Полазећи од улоге коју Интернет има у обликовању

ренесансе вербалне културе и са сазнањем да религиозни сајберсвемир, управо као и стварни, има тенденцију константног раста и ширења, аутори нарочито истражују друштвене мреже (*social networks*) са нагласком на *тео-блоговање*. „На тај начин настаје једна врста виртуелне заједнице - *cyber koinonía*-е, нецензурисаног и отвореног дијалога чији се односи из виртуелног света преносе у свакодневницу и на тај начин афирмишу религиозну свест и верски идентитет учесника“ (Кнежевић и Radić 2010, 244). Намеће се питање да ли је могуће активно партиципирати у неком религијском обреду путем интернета? На основу спроведеног истраживања, аутори закључују да је, више него очигледно да један Интернет простор, односно, у овом случају форумска интеракција и комуникација, може да допринесе бољем разумевању многих религијских питања.

Каралић (Karalić 2010, 255-270) је у раду под називом *The Extra Light Project*, дао приказ истоименог уметничког пројекта, реализованог 2009. године у Амстердаму. Пројекат је конципиран у намери да се пронађу додирне тачке између уметности и религије у креирању и манипулисању колективног веровања као и да се испитају механизми и средства која се користе у те сврхе. Полазећи од претпоставке да су уметност и религија социјалне конструкције које увелико зависе од колективног консензуса који се одражава нашом потребом за веровањем и креирањем апстрактних значења и налаже нам да се односимо према уметности и религији као према друштвено релевантним категоријама, Каралић се пита да ли оне то заиста и јесу. Тако *The Extra Light Project*, средства која користе уметност и религија, представља огољена у њиховој основној форми и у оквиру једног конкретног догађаја. Пројекат је заснован на неколико тест-ситуација током којих је функционална вредност визуелних средстава, која користе уметност и религија, суочена са њиховом колективном рецепцијом. У другом делу рада дат је одломак из поглавља *On personal experience of religion (О личном доживљају религије)* из књиге *Becoming Christian (Стварање хришћанина)* која је објављена 2009. године у оквиру истоименог пројекта, а садржи серију разговора између Сурмонда (Jean-Jacques Suurmonda), холандског протестантског свештеника, писца и колумнисте, и Каралића (Karalić 2010, 259-267). Њихов разговор, приказан у овом раду, обухвата низ суштинских питања која обухватају обичног човека – верника, али и уметника и свештеника.

Тако се враћамо на суштинска питања које је и научни скуп под називом *Религија, медији и култура: Медијизација религије и/или религизација медија*, отворио. Уметност и религија су вековима биле нераскидиве у покушају да представе невидљиво, материјалним средствима, и на тај начин пренесу поруку божанског света. Данас, оне трагају за истим одговорима, иако су се раздвојиле у начинима саопштавања. Масовни медији, данас присутни, подједнако имитирају свештени простор и изазивају неку врсту псеудо религиозног искуства а човек, који је добио благодат савремене технологије, и даље тражи одговоре на древна питања. Разлог томе управо је недостатак одговора, или бар разумљивих одговора. Тако су у понуди разонода, манипулација и дезинформација, које забављају обичног човека, манипулишу његовим идеалима, у чекању да се пронађу „прави“ одговори и да се неким новим техничким помагалима постигне обострана комуникација: између човека и човека, између материјалног и духовног света, између рођења и смрти, за којом се вековима трага. У дугом процесу чекања на сцену иступају

„демонски симулакруми“ (Karalić 2010, 265) који обузимају савременог човека, подједнако као и поље науке, уметности и религије. И за крај, након бројних приступа овој изузетно осетљивој, слојевитој и актуелној теми, дајемо угао сагледавања протестантског свештеника Сурмонда: „Ја нисам сам створио свој живот, само сам једнога дана одједном схватио да живим!“ (Karalić 2010, 265).

Библиографија

- Aras, Antonije. 2010. Viđenje Apokalipse u savremenom filmu. U *Religijska imaginacija i savremeni mediji: medijizacija religije i/ili religizacija medija*, priredili Zorica Kuburić, Srđan Sremac i Sergej Beuk, 223-231. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.
- Valić Nedeljković, Dubravka. 2010. Ekranizacija patrijarha. U *Religijska imaginacija i savremeni mediji: medijizacija religije i/ili religizacija medija*, priredili Zorica Kuburić, Srđan Sremac i Sergej Beuk, 115-137. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.
- Gavrilović, Danijela. 2010. Religija i mediji kao merila vremena. U *Religijska imaginacija i savremeni mediji: medijizacija religije i/ili religizacija medija*, priredili Zorica Kuburić, Srđan Sremac i Sergej Beuk, 63-73. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.
- Grujić, Danijela. 2010. Verska tolerancija i mediji. U *Religijska imaginacija i savremeni mediji: medijizacija religije i/ili religizacija medija*, priredili Zorica Kuburić, Srđan Sremac i Sergej Beuk, 171-181. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.
- Jerotić, Vladeta. 2010. Kako se drugima prenosi religija. U *Religijska imaginacija i savremeni mediji: medijizacija religije i/ili religizacija medija*, priredili Zorica Kuburić, Srđan Sremac i Sergej Beuk, 37-41. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.
- Karalić, Saša. 2010. The Extra Light Project. U *Religijska imaginacija i savremeni mediji: medijizacija religije i/ili religizacija medija*, priredili Zorica Kuburić, Srđan Sremac i Sergej Beuk, 255-270. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.
- Knežević, Nikola i Tatjana Radić. 2010. Uticaj Interneta na afirmaciju religiozne svesti: na primeru forumske interakcije i misije. U *Religijska imaginacija i savremeni mediji: medijizacija religije i/ili religizacija medija*, priredili Zorica Kuburić, Srđan Sremac i Sergej Beuk, 239-255. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.
- Kuburić, Ratko. 2010. Metode kojima se koriste mas-mediji u formiranju stavova javnog mnjenja prema verskoj toleranciji. U *Religijska imaginacija i savremeni mediji: medijizacija religije i/ili religizacija medija*, priredili Zorica Kuburić, Srđan Sremac i Sergej Beuk, 73-87. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.
- Kuburić Zorica i Ana Kuburić. 2010. Step en poverenja u medije. U *Religijska imaginacija i savremeni mediji: medijizacija religije i/ili religizacija medija*, priredili Zorica Kuburić, Srđan Sremac i Sergej Beuk, 41-63. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.
- Peterlin, Davorin. 2010. Od usmene predaje do Markova evanđelja i od Markova evanđelja do *Pasije* Mela Gibsona: Neke poveznice između *Redaktionsgeschichte* i *regie*. U *Religijska imaginacija i savremeni mediji: medijizacija religije i/ili*

- religizacija medija*, priredili Zorica Kuburić, Srđan Sremac i Sergej Beuk, 231-239. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.
- Pralica, Dejan. 2010. Analiza medijskog diskursa srpske štampe o smrti i izboru patrijarha. U *Religijska imaginacija i savremeni mediji: medijizacija religije i/ili religizacija medija*, priredili Zorica Kuburić, Srđan Sremac i Sergej Beuk, 137-155. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.
- Radosavljević, Irina. 2010. Film i sveto – mogućnosti i načini predstave. U *Religijska imaginacija i savremeni mediji: medijizacija religije i/ili religizacija medija*, priredili Zorica Kuburić, Srđan Sremac i Sergej Beuk, 209-223. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.
- Simeunović, Nataša. 2010. Medijizacija Srpske pravoslavne crkve: odgovornost medijskog naslovljavanja. U *Religijska imaginacija i savremeni mediji: medijizacija religije i/ili religizacija medija*, priredili Zorica Kuburić, Srđan Sremac i Sergej Beuk, 105-115. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.
- Sremac, Srđan i Sergej Beuk. 2010. Šta ima zajedničko Holivud sa Jerusalimom? Film, teologija i religijsko iskustvo. U *Religijska imaginacija i savremeni mediji: medijizacija religije i/ili religizacija medija*, priredili Zorica Kuburić, Srđan Sremac i Sergej Beuk, 197-209. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.
- Trudić, Aleksandar. 2010. Kulture, religije i mediji: doprinos različitih teorija u sociologiji kulture i sociologiji religije. U *Religijska imaginacija i savremeni mediji: medijizacija religije i/ili religizacija medija*, priredili Zorica Kuburić, Srđan Sremac i Sergej Beuk, 181-197. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.
- Šćepanović, Vladislav. Pseudo-religija u društvu medijskog spektakla. U *Religijska imaginacija i savremeni mediji: medijizacija religije i/ili religizacija medija*, priredili Zorica Kuburić, Srđan Sremac i Sergej Beuk, 155-171. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.
- Cvetkovska Očokoljić Violeta i Tatjana Cvetkovski. 2010. Instrumentalizacija religije: kodirana komunikacija. U *Religijska imaginacija i savremeni mediji: medijizacija religije i/ili religizacija medija*, priredili Zorica Kuburić, Srđan Sremac i Sergej Beuk, 87-105. Novi Sad: Centar za empirijska istraživanja religije.